

Király István Mihály:

A YISHUV¹ BIZTONSÁG- ÉS VÉDELEM- POLITIKÁJÁNAK VÁLTOZÁSAI AZ OSMÁN IDŐKTŐL AZ ÁLLAMALAPÍTÁSIG²

DOI: [10.35926/HSZ.2022.4.9](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.4.9)

ÖSSZEFOGLALÓ: *Izrael egy fiatal ország, amelynek modern kori államisága 1948-ig vezethető vissza. Létrejötté azonban nem egyik pillanatról a másikra történt, azt mintegy 70 évnyi zsidó bevándorlás és térnyerés előzte meg. 1882-től kezdődően több bevándorlási hullám keretében érkeztek (főleg Európából) zsidók az Oszmán Birodalom, majd később Palesztina Brit Mandátumterületére,³ céljuk pedig a cionizmus megjelenésétől az önálló haza megteremtése volt. Ahhoz, hogy megértsük, hogyan válhatott ez valóra, és hogyan volt képes megvédeni születendő államát az ott élő zsidó lakosság a túlerőben lévő arab országokkal szemben a függetlenségi háború során, kulcsfontosságú megvizsgálnunk egyrészt a cionista vezetők politikáját (főleg a külső hatalmakkal szemben), a helyi arab lakossággal fennálló konfliktus okait és mérföldköveit, valamint azon önvédelmi szervezetek kialakulását és fejlődését, amelyek ennek következtében jöttek létre. A tanulmány ennek megfelelően bemutatja a cionista vezetők politikai céljainak és stratégiájának változásait, valamint ezen változások okait 1882 és 1948 között, illetve ismerteti a későbbi Izraeli Védelmi Erők gerincét adó önvédelmi szervezetek (Bar Giora – Hashomer – Haganah) fejlődési útját, történetét.⁴*

KULCSSZAVAK: *bevándorlás, önvédelmi szervezetek, 1939-es Fehér könyv, Izrael, államalapítás, védelmi szervezetek*

A SZERZŐRŐL:

Király István Mihály, az NKE HHK Hadtudományi Doktori Iskola hallgatója

POLITIKAI DIMENZIÓ AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚIG

A cionizmus alapvetően az európai felvilágosodás, az abból kinövő nacionalizmus, illetve az európai zsidó felvilágosodás (Haskala⁵) következtében létrejött zsidó nacionalista politikai ideológia, amelynek célja már a kezdetektől egy önálló zsidó nemzetállam létrehozása volt.⁶

¹ A palesztinai zsidó telepek és telepések összefoglaló neve.

² A mű a TKP2020-NKA-09 számú projekt, a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a Tématerületi Kiválósági Program 2020 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

³ Ezeket a bevándorlási hullámokat alijának nevezzük, és 1948 előtt ezek közül öt hivatalos és egy nem hivatalos tartanak számon: Első hullám (1882–1903): 20–30 000 ember; második hullám (1904–1914): 20–30 000 ember; harmadik hullám (1919–1923): 35 000 ember; negyedik hullám (1924–1928): 62 000 ember; ötödik hullám (1929–1939): 285 000 ember; Alija Bét (1933–1948): 115 996 ember. Forrás: Hershel Edelheit – Abraham J. Edelheit: *History of Zionism: A Handbook and Dictionary*. Westview Press, 2000, 239–246.

⁴ A szerző a tanulmányban a héber és arab szavak átírásánál az angol átírást követi.

⁵ Carsten Schapkov: *How Jews Modernized The Western Nations*. In: Alan T. Levenson (ed.): *The Wiley-Blackwell History of Jews and Judaism*. Wiley-Blackwell, 2012, 327–342.

⁶ Gadi Taub: *Zionism*. In: Gregory Claey's: *Encyclopedia of Modern Political Thought*. Sage CQ Press, 2013, 869–872.

A cionizmus mint ideológia születését Theodor Herzl nevéhez szokás kötni, léteztek azonban előfutárai is a mozgalomnak.⁷ Az első és leglényegesebb esemény Herzl híres műveinek megjelenése⁸ és a Cionista Világszervezet létrehozása⁹ előtt Rishon Lezion 1882-es megalapítása volt: ez volt ugyanis az első cionista település, amely a mai Izrael területén jött létre a szétszórátást követően – ezért a tanulmány ezt tekinti az izraeli állam megalakulása első politikai mérföldkövének. Rishon Leziont a Hovevei Zion (Hibbat Cion – Cion szerelmesei) egyesülethez köthetjük, amely az akkori Orosz Birodalomban történt pogromok következtében alakult meg.¹⁰ Ez, illetve az a tény, hogy az első zsidó telepések többnyire szintén a cári Oroszország területéről származtak, azzal magyarázható, hogy egész Európában itt volt a zsidóság a legrosszabb helyzetben.¹¹ Ebből kifolyólag ők voltak a legfogékonyabbak a cionizmusra (és a szocializmusra) – míg nyugatabbra vagy vallási, vagy politikai okokból a zsidó lakosság többsége eleinte kevésbé fogadta lelkesen Herzl eszméit.¹²

A zsidó bevándorlás a mai Izrael területére tehát már 1882-ben megindult – ahol ekkor még az Oszmán Birodalom bírt fennhatósággal. Innentől kezdve politikai szempontból a legfontosabb kérdés az volt, hogy mely külső szereplőkre támaszkodhatott a cionista projekt. Ugyanis már a kezdetektől a cionizmus egyik alapvetése volt, hogy legalább egy, a Közel-Keleten jelen lévő külső nagyhatalommal jó viszonyt kell kialakítani. Emögött az állt, hogy a cionista vezetők, köztük Theodor Herzl, hamar felismerték, hogy csak egy ilyen külső nagyhatalom támogatásával érhetik el az állammá válást, nem pedig a helyi arabokkal való megegyezésen keresztül.¹³ E tekintetben elmondható, hogy az Oszmán Birodalom részéről

⁷ Grünhut Zoltán: Önkormányzás és telepítéspolitika Izraelben. PhD-értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2012, 15–24.

⁸ Herzl két legnagyobb hatású műve, A Zsidó Állam (Der Judenstaat) 1896-ban, az Ósűjorság (Altneuland) 1902-ben jelent meg. Forrás: 160 éve született Herzl Tivadar, a modern Izrael megálmodója. Zsido.com, 2020. 05. 04. <https://zsido.com/160-eve-szulett-herzl-tivadar-a-modern-izrael-megalmodoja/> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

⁹ Herzl így írt az 1897 augusztusában Baselben megszervezett Első Cionista Világkongresszusról: „Bázelben megalapítottam a zsidó államot. Ha ezt most hangosan mondanám, általános nevetés lenne rá a válasz. Öt év múlva talán, vagy ötven év múlva biztosan mindenki belátja.” Novák Attila: Theodor Herzl. Vince, Budapest, 2002, 110.

¹⁰ Grünhut: i. m. 51.

¹¹ Mindennek jó példái az 1881-es úgynevezett májusi törvények, amelyek értelmében például zsidók nem telepedhettek le, csak a Cári Birodalom egy meghatározott részén (úgynevezett letelepedési övezet, amely a mai Belarusz, Litvánia, Moldova, illetve nagyrészt Ukrajna, Lengyelország és kis részben Lettország, illetve az Oroszországi Föderáció nyugati részét foglalta magában), illetve a helyi lakosságot megillette a jog, hogy a köztük élő zsidók kiűzését kérvényezzék. Modern Jewish History: The Pale of Settlement. Jewish Virtual Library. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-pale-of-settlement> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

¹² A kor európai zsidóságát (leegyszerűsítve) két nagy csoportra lehetett osztani: a vallásosak és az asszimiláltak blokkjára. Előbbiek az önálló zsidó állam létrehozását vallási okokból utasították el, ugyanis a Talmud szerint a zsidók szétszórátását a nép bűnei eredményezték, és majd a Messiás eljövetelekor térhetnek vissza a zsidók Izrael földjére, hogy újra létrehozzák államukat. Utóbbiak többsége a cionizmust azért ellenezte, mert az a zsidóságot népként, etnikumként azonosítja, míg az asszimilált zsidók magukra az adott nemzetállamon vagy birodalmon belüli vallási közösségként tekintettek. Dovie Schochet: Discover the Four Exiles of the Jewish People. Chabad.org. https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/3671017/jewish/Discover-the-Four-Exiles-of-the-Jewish-People.htm; Immanuel J. Schochet: Laws Concerning Kings and the Messiah. Chabad.org. https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/101744/jewish/Laws-Concerning-Kings-and-the-Messiah.htm; Vágvölgyi B. András: XXI. század: zsidóvita. Szombat, 2018. 07. 22. <https://www.szombat.org/tortenelem/xxi-szazad-zsidovita> (Letöltések időpontja: 2021. 07. 05.)

¹³ Avi Shlaim: Israel between East and West, 1948–1967. International Journal of Middle Eastern Studies, 2004, 36:4, 657–658.

a cionista vezetők minden igyekezete ellenére sosem mutatkozott hajlandóság az önálló zsidó otthon támogatására, és a Porta a kezdetektől igyekezett megakadályozni a zsidó térhódítást is. Mindazonáltal ezt Isztambulnak nem sikerült maradéktalanul elérni, mert az olyan külső hatalmaknak, mint Németország és Oroszország, érdekében állt a saját országukban élő zsidók kivándorlása Palesztinába, mivel úgy vélték, így mind a szocializmus, mind pedig az antiszemitizmus hazai terjedése alábbhagyhat. Németországnak ezenkívül fontos volt, hogy „Európa beteg embere”¹⁴ ne menjen csődbe, ehhez pedig a zsidó bevándorlókban látott segítséget, akiktől a gazdaság megerősítését remélte. Mindent összevetve azonban egy önálló zsidó állam megalapítása nem volt e területen reális opció, a cél inkább a zsidó élet új központjának létrehozása volt.¹⁵

Jóllehet az Első Cionista Világkongresszus 1897-ben az akkori Palesztinát jelölte ki a létrejövő zsidó állam helyszínéül,¹⁶ 1897 és 1905 között még nem mindenki (köztük maga Theodor Herzl sem) tekintette ezt végleges döntésnek, és egyéb helyszíneket is megfontoltak.¹⁷ E tekintetben a mozgalom a britekben talált partnerre, akik végül Ugandát ajánlották fel, ahol a zsidók önkormányzathoz juthattak volna. E lehetőséget végül Herzl halálát és egy sikertelen ugandai expedíciót követően a Cionista Világkongresszus elutasította, és – habár egészen a Balfour-nyilatkozatig voltak szakadár próbálkozások – 1905-től már egy Palesztinában létrejövő önálló zsidó állam képezte programjuk központi elemét.¹⁸

Összefoglalva tehát a cionista mozgalom 1882 és 1914 között a palesztinai bevándorlás tekintetében leginkább Németországra, bizonyos fokig pedig a cári Oroszországra számíthatott mint ügyüket valamelyest támogató külső hatalmakra. Ezenkívül a Brit Birodalommal folytattak tárgyalásokat egy Palesztinán kívüli zsidó nemzeti otthon létrehozásáról (amelyet a britek jobbra támogattak is), azonban ez az irányvonal egyrészt a cionista mozgalom belső ellenállása, másrészt a felkínált terület sajátosságai miatt végül megszűnt, és 1905-től már csak a Palesztinában történő államalapítás volt a cél.

KATONAI DIMENZIÓ AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚIG

Az 1882-től kezdődő nagymértékű zsidó bevándorlás és a telepek létrehozása a helyi arab lakosság körében nemtetszést váltott ki: a telepek, illetve azok lakói kezdettől fogva kénytelenek voltak szembesülni bizonyos fenyegetésekkel, például az akkor még többségi arab lakosság támadásaival. Ennek kivédésére először arabokat (vagy más nem zsidókat) alkalmaztak, azonban 1907. szeptember 28-án Jaffóban titkos társaságként megalakult az első zsidó önvédelmi szervezet, a Bar Giora. Habár szerény létszámmal és fegyverzettel rendelkezett, tagjai elkötelezettségének köszönhetően sikereket ért el a telepek védelmével kapcsolatban. Ezt látva a csoport vezetői 1909 áprilisában Kfar Tavorban hasonló célokkal egy nagyobb szervezetet hoztak létre Hashomer néven. Ez egészen a Haganah 1920-as megalakulásáig működött, és a Kinneret-tó környéki telepek nagy részének, illetve a máshol elhelyezkedő

¹⁴ Az Oszmán Birodalomra rendszeresen így hivatkoztak a 19. században.

¹⁵ Mim Kemal Oke: *The Ottoman Empire, Zionism, and the Question of Palestine (1880–1908)*. *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 14, No. 3. (08. 1982.), 334–338.

¹⁶ *The First Zionist Congress and the Basel Program*. Jewish Virtual Library. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/first-zionist-congress-and-basel-program-1897> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

¹⁷ Ezek között volt Argentína, Mezopotámia, Szíria, Ciprus, a Sínai félszigeten El-Arish, és Uganda is. Búr Gábor: *Imperia in imperio? Herzl Tivadar és az Uganda-terv*. In: Háda Béla et al. (szerk.): *Nemzetek és birodalmak – Diószegi István 80 éves*. ELTE, Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, Budapest, 2010, 96–98.

¹⁸ Búr: i. m. 103–106.

telepek egy részének a biztonságát is szavatolta.¹⁹ Létszáma azonban maximum száz fő körül mozgott, és a legjelentősebb fegyverzetnek az ismétlőpuska számított.²⁰ A defenzív jellegű tevékenység mellett a Hashomer offenzív, főleg területfoglaló műveletekben is részt vett, ezek volumene azonban rendkívül alacsony volt.²¹

Az 1882 és 1914 közötti időszakot vizsgálva megállapítható, hogy a palesztinai zsidó telepek és telepések, összefoglaló néven az új Yishuv²² még nem rendelkezett biztonság- és védelempolitikával, hiszen a zsidók fegyveres aktivitását csupán néhány gyéren felszerelt fegyveres korlátozott területvédelmi és területfoglaló tevékenysége jelentette – ugyanakkor kijelenthető, hogy erre az időszakra tehető azon zsidó önvédelmi szervezetek megalakulása, amelyekből később a Haganah, majd pedig az Izraeli Védelmi Erők is kialakult.²³

A közösség védelméről szólva elmondható, hogy az két pilléren nyugodott: egy területvédelmin és egy területfoglalón/támadón. A területvédelmi pillér a zsidó közösségek, kibucok arab támadások elleni védelméért felelt. Ennek alapvető elemei olyan területvédelmi eszközök voltak, mint a szögesdrót vagy az őrtornyok. A területfoglaló/támadó pillér lényegét a korábban megvásárolt vagy vitatott területek birtokbavétele érdekében végzett tevékenységek adták. Ezekre többnyire a központi hatalom területi gyengesége, az európaiától eltérő, kevésbé egyértelműen tisztázott, földekkel kapcsolatos tulajdonjogi viszonyok miatt került sor. Az eszközöket tekintve ezen műveletek során leginkább elavult lőfegyvereket, lovakat és ekéket használtak.²⁴

POLITIKAI DIMENZIÓ AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÉS AZ 1939-ES FEHÉR KÖNYV KÖZÖTT

Politikai szempontból egyértelmű fordulópontként azonosíthatjuk az első világháború időszakát – a viláégés ugyanis nemcsak Európában, de a Közel-Keleten is társadalmi és politikai változásokat, új határokat és államokat eredményezett. A turbulens nemzetközi politika folytán reálisnak tűnhetett a cionisták legfőbb vágyának megvalósítása is: egy önálló zsidó állam megteremtése. A világháború kitörésekor a Cionista Világszervezet – lévén mindkét oldalon harcoltak zsidók – semlegességet hirdetett, ugyanakkor helyi szinten minden

¹⁹ Yehoshua Ben-Arieh: *The Making of Eretz Israel in the Modern Era: A Historical-Geographical Study (1799–1949)*. De Gruyter Oldenbourg, 2020, 293–294.

²⁰ Martin Van Creveld: *The Sword And The Olive: A Critical History Of The Israeli Defense Force*. Public Affairs, 2002, 42–46.

²¹ Martin Van Creveld egy tipikus „hódításról” leírja, hogy abban 25 Hashomer-tag és feleségeik vettek részt, amik akkoriban komoly erőnek számított. Miután megérkeztek a kiszemelt területre, néhányan ekéikkel munkához láttak, hogy kijelöljék a létrehozandó telep határait, miközben mások kődobálásba bocsátkoztak a helyi klánnal, akik fegyvereiket meglátva inkább elmenekültek. Ezután a Hashomer-tagok pikniket tartottak, miközben az arabok biztonságos távolságból figyelték az eseményeket. Később az arabok visszatértek, hogy pénzbeli kompenzációt kérjenek – ezt pedig meg is kapták. Az egész „művelet” hat napig tartott, és mindezen idő alatt egy török rendőr vagy katona sem tűnt fel a helyszínen. Mindazonáltal voltak olyan esetek is, amikor nagyobb ellenállásra került sor az arabok részéről. Creveld: i. m. 43–44.

²² Jehuda Reinharz: *Old and New Yishuv: The Jewish Community in Palestine at the Turn of the Twentieth Century*. *Jewish Studies Quarterly* 1, No. 1, 1993, 54.

²³ Creveld: i. m. 53–57.

²⁴ Creveld: i. m. 43–47.

szervezet és egyén a közös ügy elérésért dolgozott.²⁵ E tekintetben a legsikeresebbnek Chaim Weizmann bizonyult. Weizmann kiváló kapcsolatait kamatoztatva érte el, hogy a britek alapvetően támogassák a cionista terveket,²⁶ és 1917-ben publikálásra kerüljön a Balfour-nyilatkozat (amit gróf Arthur James Balfour külügyminiszter Walter Rothschild bárónak, a brit zsidóság egyik vezetőjének levélben juttatott el), amelyben a korona kifejezte: „Öfelsége kormánya jóindulatúlag tekint a zsidó nemzeti haza megteremtésére Palesztinában, és minden tőle telhetőt megtesz e cél elérésének elősegítésére, miközben világosan kell látnunk, hogy semmi sem csorbíthatja a Palesztinában fennálló nem zsidó közösségek polgári és vallási jogait, illetve a bármely más országban élő zsidók jogait és politikai státusát.”²⁷ A britek támogatását ugyanakkor árnyalta az a tény, hogy az ellenséges Oszmán Birodalommal szemben a világháború során minden olyan helyi néppel igyekeztek szövetséget kötni, amelyek készek voltak a Portával szembefordulni; ebbe pedig a zsidók mellett az arabok is beletartoztak. A kor legjelentősebb arab vezetője, a Hashemita családot megalapító Hussein ibn Ali, a mekkai seriff és Henry McMahon kairói királyi főmegbízott által 1915 júliusa és 1916 márciusa között folytatott levelezés értelmében a törökök elleni fegyveres felkelésért cserébe a britek hajlandóak voltak elismerni és támogatni az arabok függetlenségét (bár a felkínált terület pontos meghatározása nem történt meg).²⁸ Az első világháború végétől tehát mind az arabok, mind a zsidók igényt formáltak a mai Izrael területére, miközben a britek és a franciák a Sykes–Picot-egyezményben rajzolták újra a Közel-Kelet térképét, létrehozva saját mandátumterületeik határait. Ezek a jórészt máig létező határok azonban eredeti szándék szerint hiába követtek szektáriánus törésvonalakat, nem vették figyelembe a terület tényleges etnikai és törzsi összetételét – ezáltal állandósítva az ezen tényezőkből fakadó feszültséget.²⁹

Az első világháború politikai értelemben alapvető változásokat hozott: megszűnt a cionista projekttel szemben ellenséges Oszmán Birodalom fennhatósága Palesztina felett, a terület brit mandátumterületté vált.³⁰ Mindazonáltal Nagy-Britannia nemcsak a zsidó, hanem az arab függetlenség mellett is kiállt korábban, és a régió többségét képviselő arabokkal való jó viszony

²⁵ Németországban az orosz zsidók felszabadítása érdekében a németek mellé álltak, míg a brit zsidók a britek mellé. Martin Kloke: *The Development of Zionism Until the Founding of the State of Israel*. European History Online, 07. 09. 2011. http://ieg-ego.eu/en/threads/transnational-movements-and-organisations/international-organisations-and-congresses/martin-kloke-the-development-of-zionism-until-the-founding-of-the-state-of-israel-1914-1948#section_2 (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

²⁶ Kloke: Uo.

²⁷ Juhász Adrienn: *A Balfour-deklaráció – 1917. 11. 02. Grotius*. <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=OIDWVHI> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

²⁸ Mitchell Bard: *Pre-State Israel: The Hussein-McMahon Correspondence*. Jewish Virtual Library. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-hussein-mcmahon-correspondence> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

²⁹ Scott Christianson: *The Origins of the World War I Agreement That Carved Up the Middle East – How Great Britain and France secretly negotiated the Sykes-Picot Agreement*. Smithsonian Magazine, 16. 11. 2015. <https://www.smithsonianmag.com/history/sykes-picot-agreement-180957217/> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

³⁰ Érdemes megemlíteni, hogy a párizsi békekonferencián mutatkozott némi esély a zsidó–arab megegyezésre. 1919 januárjában Chaim Weizmann és Faisal emír (Hussein ibn Ali mekkai seriff harmadik fia, a későbbi I. Faisal iraki király, és rövid ideig Nagy-Szíria uralkodója) egyezséget kötött, amelyben utóbbi elfogadta a Palesztinába irányuló zsidó bevándorlást egy cionista „entitás” irányítása alatt; azonban csak abban az esetben, ha a britek korábbi ígéreteinek megfelelően az arab függetlenség megvalósul az Arab-félszigeten és Szíriában. Ez a feltétel nem valósult meg és végül az első világháború győztes hatalmai 1920 áprilisában, a San Remóban rendezett nemzetközi konferencián az 1916-os Sykes–Picot-egyezménynek megfelelően jelölték ki a közel-keleti mandátumterületeket. A Palesztin Mandátum Nagy-Britanniához került és a Törökországgal kötött békeszerződés szövegébe belekerült a Balfour-nyilatkozat is. Kloke: i. m.

megőrzése végett egészen a mandátum megszűnéséig nem támogatta a zsidók államalapítását.³¹ Ezzel együtt a cionista politika az 1939-es Fehér könyvig változatlan maradt, és a britekkel való együttműködésben látta az önálló állam megvalósításának kulcsát (többek között Chaim Weizmann is ezt az álláspontot képviselte).³² Ezen nem változtattak sem az 1920-ban, 1921-ben, 1929-ben és 1936–39 között lezajlott arab lázadások, pogromok,³³ sem pedig Winston Churchill – akkori gyarmatügyi miniszter – 1922-es Fehér könyve, amely cionista szempontból meglehetősen negatív fejleményként volt értékelhető.³⁴

Habár a fent említett intézkedések csalódásként érték a cionisták nagy részét, a korlátozások alatt igyekeztek konszolidálni és intézményesíteni projektjüket. Még az 1922-es Fehér könyv előtt, 1920-ban létrehozták az Általános Munkástanácsot (Histadrut), a Haganah-t, a Nemzeti Tanácsot (Va'ad Leumi), 1924–25-ben pedig elindult az oktatás a Jeruzsálemi Héber Egyetemen.³⁵

Az 1920-as és 1930-as évek a brit korlátozásokkal együtt is a folyamatos zsidó bevándorlás és a zsidó jelenlét megerősödésének időszakává vált. Mindehhez nagyban hozzájárult két esemény: az Egyesült Államok 1924-es bevándorlási törvénye (amely korlátozta többek között a zsidók bevándorlását is, így sokan az USA helyett Palesztinába emigráltak),³⁶ valamint a náci 1933-as hatalomra jutása.³⁷

Jól látható tehát, hogy az első világháború gyökeres politikai változásokat hozott, hiszen a leendő Izrael Állam területe felett uralkodó hatalomban változás történt: a törököket a britek váltották. Habár ekkor még önálló zsidó állam megalakítását nem sikerült elérniük a cionista politikai vezetőknek, de Nagy-Britannia ez irányú – korlátozott – támogatását sikerült meg-

³¹ Jó példa erre az 1922-es, majd pedig később az 1939-es Fehér Könyv. Forrás: Az ENSZ-re szóta London Palesztinát. Múlt-Kor Online, 2012. 11. 29. https://mult-kor.hu/2012/11/29_az_enszre_sozta_london_palesztinat (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

³² Paul G. Pierpaoli, Jr.: Havlaga. In: Spencer C. Tucker – Priscilla Roberts (eds.): *The Encyclopedia of the Arab-Israeli Conflict: A Political, Social, and Military History*. ABC-CLIO, 2008, 433.

³³ Howard M. Sachar: *A History of Israel: From the Rise of Zionism to Our Time*. Knopf, 2013, 213.

³⁴ A dokumentum a zsidó bevándorlást a mandátumterület ekkori gazdasági kapacitásaihoz kötötte, és a britek alapvetően egy kétnemzeti, arab–zsidó Palesztinát tartottak kívánatosnak. Érdemes megjegyezni ugyanakkor, hogy szintén Churchill kezdeményezésére 1922–23-ban a Jordán folyótól keletre eső Transzjordánia (a mai Jordánia, amely a Palesztina mandátumterület 4/5-ét tette ki) nagy fokú politikai önállóságot kapott Hussein ibn Ali mekkai szarif első fia, Abdullah ibn Al-Hussein, a későbbi I. Abdullah jordán király irányítása alatt. Emellett a britek 1923-ban átadták a katonai és vízbiztonsági szempontból is stratégiai fontossággal bíró Golán-fennsíkot a franciák által uralt Szíria mandátumterületnek. Kloke: i. m.

³⁵ Kloke: i. m.

³⁶ Jacob Metzger: Jewish immigration to Palestine in the long 1920s: An exploratory examination. *Journal of Israeli History*, 27:2, 2008, 221–251.

³⁷ Ennek következtében 1933. augusztus 25-én Ha'avara, azaz „transzfer” néven megállapodás kötött a náci német Birodalmi Bank és a palesztinai cionista Anglo-Palestine Bank (ma Bank Leumi) között. Az egyezség atyja Chaim Arlosoroff volt, és lényegében a következőt foglalta magában: a kivándorolni kívánó zsidók zárolt magánvagyonából Németországban német exportárukat vásárolnak, majd ezen személyeket és árukat Palesztinába szállítják, ott eladják, így az adott személyek hozzájutnak ahhoz a tőkéhez, amellyel már tőkésnek számíthatnak, így nem vonatkoznak rájuk a bevándorlási korlátozások – mindazonáltal vagyonuk nagy részét a cionista projektbe kellett fektetniük, így annak csak egy töredékét kapták vissza. Az ellentmondásos megállapodás keretében a cég egészen 1940-ig kezelte a már bevándoroltak pénzét, összesen 50 000 zsidó életét mentette meg, és demográfiai és gazdasági értelemben is nagy mértékben hozzájárult Izrael létrehozásához: a Ha'avara keretén belül érkezett német zsidók 1939-ben a Szentföld zsidó lakosságának 15%-át tették ki, míg a második világháború előtt Palesztinába áramló tőkének több, mint fele hozzájuk volt köthető. Veszprémy László Bernát: Haavara: alku az életért, élet az alkuért. *Kibic Magazin*, 2018. 09. 04. <https://akibic.hu/2018/09/04/haavara-alku-az-eletert-elet-az-alkuert/> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

szerezniük. Ugyan a brit uralom alatt a cionista projekt számára kedvezőbb körülmények uralkodtak, mint korábban, azonban a mandátum birtokosának érdekei továbbra sem voltak összeegyeztethetők sem a korlátozások nélküli zsidó bevándorlással, sem az önálló zsidó állam megalapításával. A Korona igyekezett jó viszonyt ápolni a régióban többségben lévő arabokkal, akik egyet nem értése a zsidó térhódítással kapcsolatban olykor lázadásokat, pogromokat eredményezett. Annak érdekében, hogy konszolidálják a helyzetet, a britek korlátozásokat vezettek be a zsidó bevándorlás visszafogására (amelyeket azonban némileg felülírt egyrészt az 1924-es amerikai bevándorlási törvény, de még inkább a nácik 1933-as hatalomra kerülése). E körülmények között a cionista politikusok egyrészt igyekeztek a szentföldi zsidó jelenlétet intézményesíteni és megszilárdítani, másrészt azonban továbbra is a britekkel való együttműködésben látták a saját államuk létrehozásának biztosítékát.

KATONAI DIMENZIÓ AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÉS AZ 1939-ES FEHÉR KÖNYV KÖZÖTT

Az első világháború kirobbanása változásokat hozott az eddig Palesztinában különleges státuszt élvező cionista bevándorlók számára is – innentől ugyanis az oszmán hatóságok elengedhetetlenül tartották őket számon (még a szövetséges Osztrák–Magyar Monarchia állampolgárait is kényszer munkára kötelezték³⁸), akik nem maradhatnak az Oszmán Birodalom területén. Egyeseket Egyiptomba deportáltak, másokat kitiltottak a birodalom területéről. Ez a sors várt többek között David Ben-Gurionra³⁹ és Yitzhak Ben-Zvire⁴⁰ is annak ellenére, hogy ők azok között voltak, akik támogatták egy zsidó milícia megalakítását, amely a törökök oldalán harcolt volna. Erre azonban nem került sor, és a kiutasításuk után néhány héttel a fent említett vezetők már az USA területén próbálták egy hasonló csoportot létrehozni – immár az antant oldalán.⁴¹

Mellettük Joseph Trumpeldore⁴² és Vladimir Ze'ev Jabotinsky⁴³ John Maxwellt, a brit erők egyiptomi főparancsnokát próbálta meggyőzni egy zsidó harcoló alakulat szükségességéről, azonban először mindössze egy támogató egység létrehozását sikerült elérniük⁴⁴ (Maxwell arra hivatkozott, hogy a jogszabályok nem engedik, hogy külföldiek harcoljanak a brit haderőben). Ez az egység lett a Zion Mule Corps (ZMC – Cion Öszvéres Szállítóalakulat), amely többek között a Dardanellák ostromában (vagyis a gallipoli ütközetben) is részt vett.⁴⁵ A ZMC-t végül 1916 közepén feloszlatták, és tagjaiból 120 ember a brit Királyi Lövészezred

³⁸ Kloke: i. m.

³⁹ Baloldali cionista politikus, Izrael Állam egyik megalapítója és az ország első miniszterelnöke.

⁴⁰ Baloldali cionista politikus, Izrael Állam egyik megalapítója, az ország második elnöke.

⁴¹ Martin Gilbert: *The First World War – A Complete History*. Rosetta Books LLC, 2014, 192.

⁴² Az 1905-ös orosz–japán háború veteránja, cionista katonai vezető. Részt vett Port Arthur ostromában, ahol elveszítette fél karját. Katonai teljesítményéért elnyerte a Szent György-keresztet, ezzel korának legelismertebb zsidó katonájává vált az Orosz Birodalomban. A Zion Mule Corps-al tartott a Dardanellák ostroma alkalmával, ahol szintén megsérült. 1920-ban halt meg, Tel Hai zsidó település védelme közben. Jonathan Goldstein: *Uphill political struggle: Joseph Trumpeldor in Japan and Manchuria, 1904–1906*. *Israel Affairs*, 2018/1., 150–166.; Gilbert: i. m. 206.

⁴³ A revizionista cionizmus, az izraeli politikai jobboldal jeles alakja, a Betar, Hatzohar és az Irgun alapítója. Ze'ev (Vladimir) Jabotinsky. *Jewish Virtual Library*. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/ze-ev-vladimir-jabotinsky> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

⁴⁴ Azonban így is ez lett az első zsidó katonai egység nagyjából 2000 év elteltével.

⁴⁵ Colin Schindler: *The birth of the Zion Mule Corps*. *The JC*, 30. 10. 2014. <https://www.thejc.com/the-birth-of-the-zion-mule-corps-1.60232> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

20. zászlóaljának 5. századába (5th Company of the 20th Battalion of the Royal Fusiliers) került. A ZMC-nek ez a „kemény magja” alkotta előbb a Zsidó Légio (amely 1918-ban tényleges harcokban is részt vett a Szentföldön az első világháború során⁴⁶), később pedig a Haganah gerincét – amelyből később az Izraeli Védelmi Erők is kialakult.⁴⁷ Ez volt tehát nagyjából kétezer év után az első, reguláris zsidó harci egység, amely mindenképp jelentős előrelépésnek tekinthető a világháborút megelőző időszak önszerveződő, a települések védelmére összpontosító irreguláris csoportjaihoz képest.

A világegést követően a Zsidó Légiót feloszlatták, tagjai azonban – immár értékes harci tapasztalatokkal felvértezve – hamarosan az 1920-ban, az első arab felkelés után alapított, korábban már említett Haganah-ban, az első kiterjedt, földalatti, félkatonai zsidó önvédelmi szervezetben folytatták tevékenységüket. Ennek létrehozásáról a cionista vezetők az első arab felkelést követően döntöttek.⁴⁸ A zsidó vezetők közül jó páran – köztük a későbbi elnök, Chaim Weizmann is – úgy vélekedtek, hogy a britekkel való együttműködés hosszú távon elvezethet az önálló állam megvalósításához; éppen ezért a Haganah a „Havlagah” (önmegtartóztatás) elvét alkalmazva szinte kizárólag a zsidó települések védelmére rendezkedett be.⁴⁹ A szervezet az elkövetkező évek során mind létszámban, mind kiképzésben, mind pedig haditechnikai eszközök tekintetében fejlődést mutatott, de az igazán nagy áttörést az 1936–39-es arab lázadás jelentette.⁵⁰ Ennek során a britek nemcsak, hogy nem üldözték a Haganah tevékenységét, de együtt is működtek azzal. Ennek keretében kapott kiképzést az akkoriban itt állomásozó Orde Charles Wingate által létrehozott SNS (Special Night Force) különleges egységben Izrael későbbi katonai vezetőinek zöme. Wingate szerepe egyébként is kiemelt jelentőséggel bírt a később létrejövő Izraeli Védelmi Erők (továbbiakban IDF – Israeli Defense Forces) számára, mivel lényegében az általa kidolgozott doktrínákon alapult az izraeli fegyveres erők modus operandija, amely az alábbi pillérekre épült:

- a gyenge tűzerővel rendelkező harcosok számára a legmegfelelőbbek az éjszaka végrehajtott műveletek;
- nagy hangsúlyt kell fektetni a felderítésre és a hírszerzésre, ez pedig a hely és a releváns nyelvek ismeretén alapul;
- nagy menetteljesítmény (egy éjszaka akár 30–50 km), amely célja az ellenség meglepése;
- különféle trükkök, például színlelt támadás egy adott ponton, miközben a valódi támadást máshol hajtják végre (ennek lényege az ellenség megtévesztése, egyensúlyából kibillentése);
- rövid, erős támadás a rendelkezésre álló csapatok teljes tűzerejével (extrém erőösszpontosítás).⁵¹

Összefoglalásként elmondható, hogy az első világháború során a cionista vezetők igyekeztek minden esélyt megragadni egy önálló zsidó milícia, illetve katonai egység létrehozására

⁴⁶ Jabotinsky Vladimir (Ze'ev [Vladimir] Jabotinsky): A Zsidó Légio a Világháborúban. Nekudah Kiadó, Munkacevo, 1931, 142–170.

⁴⁷ Schindler: i. m.

⁴⁸ A zsidók és arabok közötti ellenségeskedés az első világháborút követően egyre fokozódott, arab felkelésekhez vezetve 1920-ban, 1921-ben, 1929-ben és 1936–39 között. Sachar: i. m. 213.

⁴⁹ Pierpaoli: i. m. 433.

⁵⁰ 1920-ban még egy relatíve alacsony létszámról és gyenge haditechnikai ellátottságról tudunk (1921-ben a tel-avivi szervezet összesen 8 puskával, 20 pisztollyal és 5 kézigránáttal rendelkezett), 1939-ben már 200-300 ember dolgozott főállásban a Haganah-nak, taglétszáma elérte a 15 000 főt, és nagyjából 6000 puskával, 1 millió lőszerrel, 600 könnyű géppuskával és géppisztollyal, valamint 24 000 kézigránáttal és 12 000 puskagránáttal rendelkezett a szervezet. Forrás: Creveld: i. m. 60., 94.

⁵¹ Creveld: i. m. 80–84.

akár a központi, akár az antant hatalmak támogatásával. Végül egyedül a britek segítségével nyílt erre lehetőségük – így jött létre először a támogató feladatokat ellátó ZMC, majd pedig a Zsidó Légió, amely kinetikus műveletekben is részt vett. Az így megszerzett tapasztalatokra később nagyban épített a Haganah, az első igazán jól szervezett zsidó önvédelmi szervezet. A két világháború közötti időszakot a zsidók és az arabok közötti folyamatos, időről időre fegyveres összecsapásokba torkolló konfliktus jellemezte. A britek az arab felkelések idején – különböző mértékben – támogatták a zsidókat, azonban azok leverése után támogatásukat mindig visszavonták. A politika által meghatározott irányvonal (Havlagah) miatt az 1939-es Fehér könyvig a Haganah alapvetően a zsidó települések védelmére rendezkedett be, támadó műveletekre igen csekély számban került sor.

POLITIKAI DIMENZIÓ AZ 1939-ES FEHÉR KÖNYV ÉS AZ ÁLLAMALAPÍTÁS KÖZÖTT

Az 1936–39-es arab lázadás az addigi leghosszabban elhúzódó és legjelentősebb erőszakos eseménysorozat volt a brit uralom ellen Palesztina mandátumterületen. Ennek során – amint azt korábban említettük – a britek némiképp változtattak a zsidó önvédelmi szervezetekkel kapcsolatos politikájukon: minden korábbtól eltérően aktívan támogatták őket. Mindazonáltal az 1939-es Fehér könyv csalódást keltett a cionista politikai vezetők körében, ugyanis az egyáltalán nem kedvezett a céljaiknak:

- 10 éven belül egy zsidók és arabok által közösen irányított állam létrehozását irányozta elő, amely semmiképp sem zsidó állam lett volna;
- A zsidó bevándorlást az elkövetkező 5 évre 75 000 főben határozta meg, utána pedig az arabok döntésére bízta;
- A földvásárlásokat is jelentősen korlátozta.⁵²

Mindezek fényében fordulat következett be a cionista politikusok britekhez való hozzáállásában. Az addig jobbára domináns, a Weizmann által is képviselt, a britekkel együttműködő és az államalapításhoz az ő segítségüket remélő vonalat felváltotta a David Ben Gurionnal fémjelzett „aktivista” megközelítés, amely sokkal kritikusabban tekintett Nagy-Britannia szerepére. Mivel időközben kitört a második világháború, egy rövid időre átmenetileg megint érdekazonosság mutatkozott a két fél között: a Haganah újból fegyverekhez és kiképzéshez jutott, hogy egy esetleges német invázió esetén harcba szállhasson a Harmadik Birodalommal; illetve sok önkéntes jelentkezett a brit hadseregbe is. Mindazonáltal, amikor 1943-ra világhosszá vált, hogy a tengelyhatalmak térfoglalása a Közel-Keleten nem valószínű, a mandátum vezetői a zsidók ellen fordultak, tartva egy esetleges lázadástól.⁵³ A második világháború végét követően, mire minden feltétel adott volt, ez be is következett.

Az 1945 és 1948 közötti időszak a zsidók britek elleni megerősödésének periódusa volt. A második világháború végeztével a holokauszt túlélőinek jelentős része akart Izraelbe menni, ami a mandátum urait rendkívül kedvezőtlen helyzetbe hozta, hiszen az arab lakosság legfőbb követelése mindig is a zsidó bevándorlás erős korlátozása, tiltása volt. Mindazonáltal az európai zsidósággal szemben elkövetett népirtás után egy önálló zsidó állam létrehozásának támogatottsága felerősödött, és a nemzetközi közvélemény is kiemelt figyelmet fordított erre a kérdésre. A britek – jogosan – attól féltek, hogy a tömeges zsidó bevándorlás az arabok

⁵² British White Paper of 1939. Yale Law School – The Avalon Project. https://avalon.law.yale.edu/20th_century/brwh1939.asp (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

⁵³ Creveld: i. m. 86–98.

lázadásához vezethet, ezért továbbra is korlátozták azt, ami azonban többek között ahhoz vezetett, hogy a náci koncentrációs táborok túlélőit, akiket a brit járőrhadjók elfogtak, Cipruson internálótáborokba zárták.⁵⁴ Habár ezen intézkedések morálisan nehezen voltak igazolhatók, és nem növelték London népszerűségét, a mandátumterületén tevékenykedő zsidó militáns szervezetek tevékenysége tényleges veszteségeket is okozott a Koronának. Főként a bevándorlás korlátozása miatt a cionista politikai vezetés ekkor már nyíltan szembehelyezkedett a britekkel, és az időközben ideológiai különbségek miatt kivált szélsőséges Irgun és Lehi csoportokhoz hasonlóan a Haganah is támadás alá vett brit célpontokat (sőt, egy ideig együtt is működtek, igaz, módszereikben különböztek).⁵⁵ A brit célpontok ellen elkövetett egyre szaporodó műveletek⁵⁶ végül megerősített katonai jelenléthez vezettek. Mindez természetesen hatalmas kiadásokat jelentett a Koronának, amely a gazdasági teher, az emberveszteség, a hazai elégedetlenség, a terület viszonylagos jelentéktelensége és az amerikai nyomásgyakorlás miatt végül a mandátum elhagyása mellett döntött,⁵⁷ és annak rendezését az ENSZ elé vitte. A világszervezet az ügy eldöntésére létrehozta az Egyesült Nemzetek Szervezetének Palesztinai Különleges Bizottságát (United Nations Special Committee on Palestine – UNSCOP), amely kidolgozta az ENSZ Közgyűlése által 1947. november 29-én elfogadott 181 (II) határozatot. E dokumentum értelmében egy önálló zsidó és egy szintén önálló arab állam jött volna létre a mai Izrael területén – miközben Jeruzsálem corpus separatumként az ENSZ ellenőrzése alá került volna.⁵⁸ A zsidók elfogadták a tervet, az arab országok és a mandátumterület arab lakossága azonban nem. Ami viszont politikai szempontból ennél fontosabb, hogy – különböző megfontolásokból – mind a két szuperhatalom, azaz az Egyesült Államok és a Szovjetunió is támogatta a tervet, ezáltal legitimálva a létrehozandó önálló zsidó államot.⁵⁹ Végül 1948. május 14-én a mandátum megszűnt és kikiáltották Izrael Államot⁶⁰ – a Haganah-ra alapozva pedig rövid időn belül megalakult az IDF.

KATONAI DIMENZIÓ AZ 1939-ES FEHÉR KÖNYV ÉS AZ ÁLLAMALAPÍTÁS KÖZÖTT

Az 1939-es Fehér könyv kiadását követően a katonai dimenzió a második világháború végéig lényegében kimerült a brit műveletekben való részvételben. Ezek során zsidó egységek főleg felderítési és szabotázsakciókat hajtottak végre Libanonban és Szíriában.⁶¹

1945 után azonban változás következett be: egyrészt visszatért 30 000 önkéntes a brit haderőtől, akik értékes háborús tapasztalatokkal rendelkeztek (bár legtöbben javarészt nem harci

⁵⁴ Yitzhak Teutsch: *The Cyprus Detention Camps: The Essential Research Guide*. Cambridge Scholars Publishing, 2019, 1–4.

⁵⁵ Yehuda Bauer: *From Cooperation to Resistance: The Haganah, 1938–1946*. Middle Eastern Studies, Vol. 2, No. 3, 04. 1966., 205–207.

⁵⁶ Ezek között egyes esetekben terrorcselekménynek minősíthető akciók is voltak, mint például a Dávid Király Hotelben elkövetett robbantás 1946-ban. Benjamin Grob-Fitzgibbon: *Imperial Endgame – Britain’s Dirty Wars and the End of Empire*. Palgrave Macmillan, 2011, 48–58.

⁵⁷ A helyzet kezelésére az USA és Nagy-Britannia először egy angol–amerikai vizsgálóbizottságot állított fel, amely több tervet is megfogalmazott: az USA 100 000 zsidó mihamarabbi bevándorlását sürgette, azonban ehhez további 300 000 amerikai katona jelenlétére lett volna szükség. A tervet mögül Washington kihátrált, később pedig a Morrison-Grady és a Bevin terv is elbukott. Jonathan David Fine: *A State Is Born: The Establishment of the Israeli System of Government, 1947–1951*. State University of New York Press, 2018, 3–5.

⁵⁸ Future government of Palestine, G.A. Res. 181 (II), UN doc. A/RES/181 (1947).

⁵⁹ Avi Shlaim: i. m. 658–659.

⁶⁰ Grob-Fitzgibbon: i. m. 100.

⁶¹ Creveld: i. m. 96.

feladatokat láttak el, voltak, akik tényleges harci cselekményekben is részt vettek), valamint az otthon maradtak is több fegyverrel, jobb képzettséggel és több tapasztalattal rendelkeztek;⁶² másrészt pedig a szövetséges győzelem és az azt követő brit bevándorláspolitikai Palesztinával kapcsolatban a politikai vezetést a Koronával való szembehelyezkedésre ösztönözte.⁶³ Ekkorra ráadásul haditechnika tekintetében is előrelépés történt. A Haganah „hadiipara” (az úgynevezett Taasiya Tsvait, TAAS), amelynek üzemében robbanóanyagokat, detonátorokat, kézigránátokat és lőszereket gyártottak, 1939 és 1944 között a hatszorosára nőtt. 1947-re a Haganah 754 különböző kaliberű aknavetővel, 16 tankelhárító puskával, 980 géppuskával, 3662 géppisztollyal, 17 642 puskával, 3830 pisztollyal és 53 751 kézigránáttal rendelkezett.⁶⁴

A második világháború utáni években tehát egy relatív jól felszerelt, a lehetőségekhez képest jól képzett és szervezett Haganah-ról beszélhetünk, amely az addigi együttműködés helyett a britekkel való szembehelyezkedést választotta – és ebben 1946 augusztusáig együttműködött a korábban belőle kivált, és az együttműködés előtt és után általa is üldözött szélsőséges Irgun és Lehi csoportokkal. Habár a Haganah tagjai tartózkodtak a brit erőkkel való közvetlen konfrontációtól és leginkább a britek bevándorlást ellenőrző rendszereit támadták, addig az Irgun és a Lehi katonai és rendőri célpontokat vett célba.⁶⁵

A britek, megelégedve a helyzettel, 1946. június 29-én megindították az Agatha-hadműveletet, amelynek célja a zsidó felkelés leverése volt – ez volt az utolsó, nagyszabású próbálkozás London részéről a mandátum feletti kontroll megtartására. Habár a művelet átmeneti sikereket ért el, összességében inkább kontraproduktívnak tekinthető.⁶⁶ Olyannyira, hogy 1946 és 1947 között átlagosan havi 17 000 britek elleni „incidenst” jegyezték fel – ezek között voltak rendőrségi és katonai célpontok elleni támadások, kommunikációs vonalak, olajfinomítók, vasúti átjárók, vonatok, légibázisok elleni műveletek, de a brit személyzetet kiszolgáló kávézók felrobbantása is.⁶⁷

A folyamatos embervesztés és az anyagi károk mellett – ahogy azt korábban említettem – a katonai jelenlét fenntartása a mandátumterületen a második világháborút követően jelentős kiadásokat jelentett Nagy-Britannia számára. Volt olyan időszak, amikor 100 000 fő, Nagy-Britannia fegyveres erejének 10%-a e kicsiny területen állomásozott; ráadásul a helyi arab lakosság támogatását is élvezték.⁶⁸ Tekintve, hogy ekkor a mandátumterület lakossága nagyságrendileg 1 750 000 fő volt (és ebből mindössze kb. 550 000 volt zsidó), elmondható, hogy lényegében tizenhét lakosra jutott egy katona (ha csak a zsidó lakosokat nézzük, akkor öt főre jutott egy katona). Ha James Quinlivan téziséét vesszük alapul, miszerint egy megszállt terület lakosságának biztonsága aktív felkelések, lázadások esetén akkor tekinthető biztosítottnak, ha minimum 1 katona jut 50 lakosra,⁶⁹ akkor még jobban megérthetjük a helyzet súlyosságát.

⁶² Creveld: i. m. 104.

⁶³ Ahogy Grob-Fitzgibbon írja: a V-nap, azaz a győzelem napja Európában a zsidó D-napot hozta el Palesztinában. Grob-Fitzgibbon: i. m. 22.

⁶⁴ Creveld: i. m. 105–106.

⁶⁵ David French: *The British Way in Counter-Insurgency, 1945–1967*. Oxford University Press, 2011, 48.

⁶⁶ Grob-Fitzgibbon: i. m. 45–48.

⁶⁷ Creveld: i. m. 115.

⁶⁸ Creveld: i. m. 111.

⁶⁹ Stephen Budiansky: *A Proven Formula for How Many Troops We Need*. *The Washington Post*, 09. 05. 2004. <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2004/05/09/a-proven-formula-for-how-many-troops-we-need/5c6dbfc9-33f8-4648-bd07-40d244a1daa4/> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 05.)

Összefoglalva elmondható, hogy a brit fennhatóság a második világháborút követően fenntarthatatlanná vált Palesztinában. Ennek voltak külső és belső okai egyaránt. Külső okként azonosítom Nagy-Britannia meggyengülését a háború következtében és az átalakuló világrendet, ahol a Szovjetunió és az USA átvette a világ vezető hatalmainak, így Nagy-Britanniának is a szerepét, illetve a holokauszt hatását a nemzetközi közvéleményre. Belső okként tekintek a britek elhízázott helyi politikájára, a zsidó népesség növekedésére, valamint a Haganah megfelelő személyi állományára, szervezetszervezésére és haditechnikai eszközeire. Módszereiket tekintve a Haganah, az Irgun és a Lehi is a gerilla-hadviselést alkalmazta a britekkel szemben – mindazonáltal utóbbi kettő terrorcselekményeket is végrehajtott. Érdekes, hogy végül a zsidók a briteket azokkal a módszerekkel, tapasztalattal és bizonyos mértékig haditechnikával üzték végül el Palesztinából, amit tőlük kaptak korábban.

ÖSSZEGZÉS

A tanulmány során áttekintettük az izraeli biztonság- és védelempolitika változásait az oszmán időkől az államalapításig, különös tekintettel a katonai és politikai dimenziókra. Elmondható, hogy az 1880-as évektől az első világháborúig egy projektnek, egy nagyszabású elképzelésnek lehetett minősíteni az önálló zsidó állam gondolatát. Ugyan különböző megoldási javaslatok napvilágot láttak, a cionizmus időről időre valamilyen mértékű nagyhatalmi támogatást is kapott, azonban reális esély nem mutatkozott államalapításra. Ezekben az években nem is beszélhetünk biztonság- és védelempolitikáról, hiszen a zsidók fegyveres tevékenysége kimerül a telepek védelmében, illetve egyes területek elfoglalásában, valamint egyes fegyveres csoportok (Bar Giora, Hashomer) megalapításában.

Az első világháború és az azt követő, nemzetközi politikát érintő turbulenciák, legfőképpen a brit támogatás (Balfour-nyilatkozat) egy lépéssel közelebb hozta a korábban elképzelhetetlent, az önálló zsidó államot. Ugyanúgy az első világháború volt az, amely során 2000 év után zsidó katonai egység jött létre: ez volt a ZMC és később a Zsidó Légión. A britek azonban az arabok jóindulatát is magukénak akarták tudni, ezért a két világháború közötti időszakban a zsidó reményekkel ellentétben a krízishelyzeteken kívül (arab felkelések) mindig az araboknak kedveztek (1922-es Fehér könyv, 1939-es Fehér könyv). E helyzet ugyan nem volt ideális a zsidó fegyveres csoportok számára, hiszen illegálisan működtek, ugyanakkor az arab felkelések miatt egyrészt létrejött a minden addiginál jobban szervezett Haganah, másrészt pedig ezek a felkelések voltak azok, amelyek lehetővé tették az időszakos brit támogatást. Az 1936–39-es arab felkelés volt ebből a szempontból a legjelentősebb, hiszen ekkor tette le a később is használt harcmodor alapjait Orde Charles Wingate, és ekkor jutott a Haganah a legtöbb haditechnikához és hadianyaghoz is.

Habár a cionista politikai vezetés sokáig úgy gondolta, hogy a Koronával való együttműködés idővel elvezet majd az önálló államalapításhoz, 1939-ben végleg teret nyert az aktivista álláspont, amely sokkal kritikusabban tekintett a britek szerepére, és lehetőségként a velük való szembenállást is elfogadta. Ugyanakkor pont erre az időszakra esett a második világháború kitörése is, amely ideiglenesen újra érdekazonosságot eredményezett a britek és a zsidók között.⁷⁰ Bár a világháború alatt sok zsidó a brit haderőnél vállalt önkéntes

⁷⁰ Ahogy David Ben Gurion mondta 1939-ben: „Harcolni fogunk a britekkel Hitler ellen, mintha a Fehér könyv nem is létezne, és harcolunk a Fehér könyv ellen, mintha Hitler nem létezne.” Forrás: Az ENSZ-re szóta London Palesztinát. I. m.

szolgálatot, mások pedig szabotázsakciókkal segítették Londont Libanonban és Szíriában, a szövetséges győzelem és az a tény, hogy a Korona a holokauszt után is korlátozni akarta a zsidó bevándorlást Palesztinába, 1945 után teret engedett a britekkel való széles körű konfrontáció politikájának.

A Haganah egy ideig a közös cél érdekében együttműködött a szélsőséges Lehi és Irgun csoportokkal, azonban került a britekkel való közvetlen konfrontációt – nem úgy az említett két szervezet, amelyek terrorcselekményeket is végrehajtottak. Ez az időszak tehát már a szinte teljes politikai szembefordulás időszaka, amikor cionista fegyveres szervezetek gerilla-hadviselést folytatnak a brit erők ellen azok demoralizálása, felmorzsolása céljából – hogy politikai akarataikat kikényszerítsék.

Habár London igyekezett a rendet és hatalmát fenntartani (lásd Agatha-hadművelet, illetve rendkívül nagy létszámú katonai jelenlét), a Palesztinából való kivonulás elkerülhetetlen volt. Ennek okai a következők:

- miközben Nagy-Britannia a második világháborúban minden tekintetben kimerült, addig az 1929 és 1945 közötti időszak a palesztinai zsidók, a Haganah és a cionista politikai vezetés megerősödésének időszaka volt mind politikai, mind katonai, mind demográfiai szempontból;
- egy új világrend formálódott éppen, amelyben az addigi vezető hatalmak, mint Nagy-Britannia és Franciaország befolyása és szerepe csökkent, míg az Egyesült Államoké és a Szovjetunióé nőtt;
- a holokauszt borzalmai miatt a nemzetközi közvélemény kiemelt figyelemmel követte a palesztinai eseményeket, és jobbra a cionistákkal szimpatizált;
- a britek hintapolitikája a zsidó és az arab érdekek között összességében fenntarthatatlanná vált.

Mindent egybevetve úgy látom, hogy Izrael Állam 1948-as megalapítása, valamint a jobbra a Haganah-ból létrejövő Izraeli Védelmi Erők megalakulása egy olyan folyamat kicsúcsosodása, amelyre napjainkban kevés példát találunk: egy adott állam alatti szereplő állami szereplővé válása.

A tanulmány az NKFI Alap támogatásával valósult meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 160 éve született Herzl Tivadar, a modern Izrael megálmodója. Zsido.com, 2020. 05. 04. <https://zsido.com/160-eve-szuletett-herzl-tivadar-a-modern-izrael-megalmodoja/>
- Az ENSZ-re szóta London Palesztinát. Múlt-Kor Online, 2012. 11. 29. https://mult-kor.hu/20121129_az_enszre_sozta_london_palesztinat
- Bard, Mitchell: *Pre-State Israel: The Hussein-McMahon Correspondence*. Jewish Virtual Library. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-hussein-mcmahon-correspondence>
- Bauer, Yehuda: *From Cooperation to Resistance: The Haganah, 1938–1946*. Middle Eastern Studies, Vol. 2, No. 3, 04. 1966.
- Ben-Arieh, Yehoshua: *The Making of Eretz Israel in the Modern Era: A Historical-Geographical Study (1799–1949)*. De Gruyter Oldenbourg, 2020.
- British White Paper of 1939. Yale Law School – The Avalon Project. https://avalon.law.yale.edu/20th_century/brwh1939.asp

- Budiansky, Stephen: A Proven Formula for How Many Troops We Need. The Washington Post, 09. 05. 2004. <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2004/05/09/a-proven-formula-for-how-many-troops-we-need/5c6dbfc9-33f8-4648-bd07-40d244a1daa4/>
- Búr Gábor: *Imperio in imperio? Herzl Tivadar és az Uganda-terv*. In: Háda Béla – Ligeti Dávid – Majoros István – Maruzsa Zoltán – Merényi Krisztina (szerk.): *Nemzetek és birodalmak – Diószegi István 80 éves*. ELTE, Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, Budapest, 2010.
- Christianson, Scott: *The Origins of the World War I Agreement That Carved Up the Middle East – How Great Britain and France secretly negotiated the Sykes-Picot Agreement*. Smithsonian Magazine, 16. 11. 2015. <https://www.smithsonianmag.com/history/sykes-picot-agreement-180957217/>
- Creveld, Martin Van: *The Sword And The Olive: A Critical History Of The Israeli Defense Force*. PublicAffairs, 2002.
- Edelheit, Hershel – Edelheit, Abraham J.: *History of Zionism: A Handbook and Dictionary*. Westview Press, 2000.
- Fine, Jonathan David: *A State Is Born: The Establishment of the Israeli System of Government, 1947–1951*. State University of New York Press, 2018.
- French, David: *The British Way in Counter-Insurgency, 1945–1967*. Oxford University Press, 2011.
- Future government of Palestine, G.A. Res. 181 (II), UN doc. A/RES/181 (1947).
- Gilbert, Martin: *The First World War – A Complete History*. Rosetta Books LLC, 2014.
- Goldstein, Jonathan: *Uphill political struggle: Joseph Trumpeldor in Japan and Manchuria, 1904–1906*. Israel Affairs, 2018/1., 150–166. DOI: 10.1080/13537121.2017.1398461
- Grob-Fitzgibbon, Benjamin: *Imperial Endgame – Britain’s Dirty Wars and the End of Empire*. Palgrave Macmillan, 2011.
- Grünhut Zoltán: *Önkormányzás és telepítéspolitika Izraelben*. PhD-értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2012.
- Jabotinsky Vladimir (Ze’ev [Vladimir] Jabotinsky): *A Zsidó Légión a Világháborúban*. Nekudah Kiadó, Munkács, 1931.
- Juhász Adrienn: *A Balfour-deklaráció – 1917. 11. 02*. Grotius. <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=OIDWVHI>
- Kloke, Martin: *The Development of Zionism Until the Founding of the State of Israel*. European History Online, 07. 09. 2011. http://ieg-ego.eu/en/threads/transnational-movements-and-organisations/international-organisations-and-congresses/martin-kloke-the-development-of-zionism-until-the-founding-of-the-state-of-israel-1914-1948#section_2
- Metzger, Jacob: *Jewish immigration to Palestine in the long 1920s: An exploratory examination*. Journal of Israeli History, 27:2, 2008, 221–251. DOI: 10.1080/13531040802284106
- Modern Jewish History: The Pale of Settlement. Jewish Virtual Library. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-pale-of-settlement>
- Novák Attila: *Theodor Herzl*. Vince, Budapest, 2002.
- Oke, Mim Kemal: *The Ottoman Empire, Zionism, and the Question of Palestine (1880–1908)*. International Journal of Middle East Studies, Vol. 14, No. 3, 08. 1982.
- Pierpaoli, Paul G., Jr.: *Havлага*. In: Spencer C. Tucker – Priscilla Roberts (eds.): *The Encyclopedia of the Arab-Israeli Conflict: A Political, Social, and Military History*. ABC-CLIO, 2008.
- Reinhartz, Jehuda: *Old and New Yishuv: The Jewish Community in Palestine at the Turn of the Twentieth Century*. Jewish Studies Quarterly 1, No. 1, 1993.
- Sachar, Howard M.: *A History of Israel: From the Rise of Zionism to Our Time*. Knopf, 2013.
- Schapkow, Carsten: *How Jews Modernized The Western Nations*. In: Alan T. Levenson (ed.): *The Wiley-Blackwell History of Jews and Judaism*. Wiley-Blackwell, 2012, 327–342.

- Schindler, Colin: *The birth of the Zion Mule Corps*. The JC, 30. 10. 2014. <https://www.thejc.com/the-birth-of-the-zion-mule-corps-1.60232>
- Schochet, Dovie: *Discover the Four Exiles of the Jewish People*. Chabad.org. https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/3671017/jewish/Discover-the-Four-Exiles-of-the-Jewish-People.htm
- Schochet, Immanuel J.: *Laws Concerning Kings and the Messiah*. Chabad.org. https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/101744/jewish/Laws-Concerning-Kings-and-the-Messiah.htm
- Shlaim, Avi: *Israel between East and West, 1948–1967*. International Journal of Middle Eastern Studies, 2004, 36:4, 657–658.
- Taub, Gadi: *Zionism*. In: Gregory Claeys: *Encyclopedia of Modern Political Thought*. Sage CQ Press, 2013, 869–872.
- Teutsch, Yitzhak: *The Cyprus Detention Camps: The Essential Research Guide*. Cambridge Scholars Publishing, 2019, 1–4.
- The First Zionist Congress and the Basel Program. Jewish Virtual Library. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/first-zionist-congress-and-basel-program-1897>
- Vágvölgyi B. András: *XXI. század: zsidóvita*. Szombat, 2018. 07. 22. <https://www.szombat.org/tortenelem/xxi-szazad-zsidovita>
- Veszprémy László Bernát: *Haavara: alku az életért, élet az alkuért*. Kibic Magazin, 2018. 09. 04. <https://akibic.hu/2018/09/04/haavara-alku-az-eletert-elet-az-alkuert/>
- Ze'ev (Vladimir) Jabotinsky. Jewish Virtual Library. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/ze-ev-vladimir-jabotinsky>

